ڕۆمانی ڕوحە سەر وەشەکان و چەند سەرنجێکی ڕەخنەیی.. سەدیق سەعید ڕواندزی

ڕۆمانی ڕوحە سەروەشەکان، گوزارشت لەو ڕووداوە سیاسی و تراژیدیایانە دەکات، کە لە سەردەمی بەعس و دەسەڵاتە شۆفێنییەکەی، لە ئەنفال و کیمیا باران و زیندە بەچاڵکردن، بە سەر گەلی کورد داهاتن. پاڵەوانی ڕۆمانەکە، ناوی توانایە. توانا دوای ئەوەی لە سۆنگەی پەیوەندی سیاسی و نهێنییەوە دەگیرێت، ئیدی لە زیندان هەڵدێت و ڕوو لە هەندەران دەکات. دوای ساڵانێك دەگەڕێتەوە شارەکەی. کارەکتەری ڕۆمانەکە، چونکە سرووشتێکی سایکۆلۆژی ڕۆژئاوایانەی وەرگرتووە، ئیدی ساتەکانی ژیانی لە چوار دیواری ماڵەوەیان دەباتە سەر و لەگەڵ یادەوەرییەکانی ڕابردووی دەژیت. ئەم تەنیایە، گەرچی نامۆ و ڕانەهاتووە بە کولتوور و ژیانی کۆمەڵگەکەی ئەو، بەڵام چێژ لەو ژیانە وەردەگرێت. توانا، بە یادەوەرییەکانی ژیانی ڕابردووی کە وەك دیمەنێك دێنێتەوە بەرچاوی خۆی، لەگەڵ ئێستای دەژیت و لە ڕووی کۆمەڵایەتی و پەیوەندیی کەسی و خێزانییەوە، کەسێکی گۆشەگیر و دوورە پەرێزە. بە هۆی بارودۆخی وڵاتەکەیەوە، هاوڕێکانی هەریەکەیان چارەنووسێکی نادیاریان دەبێت و لە یەکتری دادەبڕێن. لەو کاتەی کە توانا و خێزانەکەی هەڵاتوون بۆ هەندەران، جەمالی مامی، خانووەکەیان دەداتە پیاوانی ڕژێم، کە بە نهێنی کار بۆ ئەوان دەکات. بەم شێوەیە لەم خانووەدا، ئازار و ئەشکەنجەی گەنجانی کورد دەدرێت و دوای ڕاپەڕین کە توانا و خێزانەکەی دێنەوە و ئەو چیرۆکە دەبیستن، ئەوەندەی تر توانا هەست بە شکانەوە و ڕق بەرامبەر مامەکەی دەکات و لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە وەك دڕاوێك خۆی دەبینێت. پاشانیش دەچێتە تیمی هەڵگرتنەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکان و کار لە ڕووفاتی بۆ سەرو شوێنانی دەستی ڕژێمی بەعس دەکات. ئەم ڕۆمانە، ڕەنگدانەوە ئەو واقیعە سیاسی و نەتەوەیەیە کە گەلی کورد لە سەردەمی بەعسدا تیایدا ژیاوە و بە هۆیەوە سەدان هەزار گەنجی کورد، بوونە قوربانی دەستی ئەو ڕژێمە. ئەمە بە کورتی پوختەیەك بوو لە بارەی ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە و لێرەدا ئاماژە بە چەند لایەنێکی هونەری ڕۆمانەکە دەکەین.

هەڵە لە گوزارشتکردن و دەربڕین:_

لە ڕۆمانەکەدا، چەندین هەڵە لە ڕووی گوزارشتکردن و دەربڕینەوە

هەن، کە لێرەدا ئاماژەیان پێ دەدەین:_

- لا 7 نووسراوە:_(گیای زەرد) گیا کە زەرد بوو، دەبێتە پووش و پەڵاش، بۆیە پێی ناگوترێت گیای زەرد و ئەمە هەڵەیە.
- لا 7 نووسراوە:_(پەڕۆیەکی پێوە هەڵواسراوە کە لەگەڵ شنە باکە دەخوولایەوە) خوولانەوە هەڵەیە، جولانەوە دروستە.
- لا 8 نووسراوە:_(دەرگای پەنجەرەکەم کردەوە) ئەمەش هەڵەیە، چونکە پەنجەرە دەرگای نییە، دەکرا بنووسێت پەردەی پەنجەرەکەم، یان هەر پەنجەرەکەم کردەوە و پێویست بە دەرگا ناکات.
- لا 16 نووسراوە:_(نەمتوانی خەوەکەمی بۆ بگێڕمەوە) مەبەست خەونە، بۆیە خەون و خەو، جیان لە یەکتری. لە زۆر شوێنی ڕۆمانەکەی هەمان هەڵەی چەند بارە کردۆتەوە.چونکە مەرج نییە ئەوەی خەوت، خەون ببینێت.
- لا 18 نووسراوە:_(گریان گەڵوی دەکوشیم) گەڵو هەڵەیە، گەروو ڕاستە، وێرای ئەمەش گریان گەرووی گرتبووم دروستە.
- لا 20 نووسراوە:_(هیچ کات مانگ لە ژێر هەور نامێنێتەوە) مەبەستی نووسەر ئەوەیە، کە هەورەکان تا سەر مانگ ناشارنەوە، بەڵام گوزارشتکردنەکەی هەڵەیە. چونکە ئەگەر بە گوتنی ئەو بێت، هەورەکان لە سەرووی مانگن، کە ئەمەش لە ڕووی فەلەکی و سرووشتییەوە هەڵەیە. چونکە مانگ لە هەور بەرزترە.
- لا 24 (کاتی توانا بەدەنگی تەقینەوەیەك لە خەو ڕادەچڵەکێت و دەچێتە نانەواخانەکە، کاتەکە شەوە، بەڵام نووسەر نووسیویەتی: چەند منداڵێکم بەجلی قوتابخانەوە دیت) ئەمەشیان نەگونجاوە، چونکە بەو درەنگە شەوە قوتابخانە نییە.
- لا 39 نووسراوە:_(لە پشت جامی چاویلکەوە) جام پێویست نییە، مەگەر چاویلکە خۆی هاوێنەی نییە؟
- 30 نووسراوە:_(لە ناخم لەرزێك هەبوو، زوو زوو کارەساتەکەی بە یاد دەهێنامەوە) لەرز نا، هەستێك ڕاسترە، گەرچی مرۆڤ بەدڵ نا، بە مێشك هەست دەکات، بۆیە مێشك گونجاوترە.
- لا 31 نووسراوە:_(دیسان لە نێو باخچە وشکەکە خۆم دۆزیەوە، زەویەکەی ژێر قاچم جوان و سەوز بوو، گیایەکە خوناوی بە هاریان پێوە بوو) کە گیاکە سەوز و وەرزەکەش بەهار و زەویەکەش لیتاو بووە، ئیدی چۆن باخچەکە وشك بووە؟
- لا 42 نووسراوە:_(ئێستا لەگەڵ دەستەی نەزاهەم بۆ هەڵدانەوەی

گۆڕە بە کۆمەڵەکان) هەڵدانەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکان، کاری دەستەی نەزاهە نییە، بەڵکو کاری تیمی گۆڕە بە کۆمەڵەکانە لە وەزارەتی شەهیدان و ئەنفالکراوان، بە هاوبەشی لەگەڵ چەند لایەنێکی دیکەی پەیوەندیدار بەو پرسە.

- لا 44 نووسراوە:_(وەك داری ناو ئاو دەلەرزین) بی ناو ئاوە نەك دار.
- لا 47 نووسراوە :(دەترسم مامم ئەوەندە خراپ بێ شەرم لە خزمایەتی بکەم) مام خزم نییە، خزم بۆ پەیوەندییەکی کەمێك دوور بەکار دێت. بۆیە دەیتوانی بنووسێت:(دەبێ ئەوەندە خراپ بێت، شەرم بکەم کە برازای ئەوم؟).
- لا 50 نووسراوە :_(تریشقە بە سەرمانی دادەگرماند) تریشقە ناگرمێنی شریخە دەدات، هەور دەگرمێنی.
- لا 65 نووسراوە:_(هیچ سۆزێك لە ڕووخساری نەدەبینرا) هەستی پێ ناکرا گونجاوتر بوو، چونکە سۆز نابەرجەستەییە و نابینرێت.
- لا 68 نووسراوە:_(ئاسمان بەرە و ساماڵ دەچوو تەمومژ ئاسمانی شارۆچکەکەی گرتبوو) تەمومژ ئاسمان ناگرێت، بەڵکو کەشێکی سرووشتییە لە نێو شار و لە نزماییدا بڵاو دەبێتەوە.
- لا 68 نووسراوە:_(وەحشییانە و دڕندانە) هەردووکییان هاوواتان.
- لا 69 نووسراوە:(جێگەڵەکە دابخەم تاکو ئاو بۆ باخچەکانی تر بڕوات) جێگەڵە دەگیرێتەوە داناخارێت. بۆیە ئێمە دەڵێین: ئاوەکەمان گرتەوە، جێگەڵەکەمان گرتەوە. *لا 72 نووسراوە:(دڵەڕاوکێیەك هەموو جەستەی داگرتم) هەموو جەستە هەڵەیە، چونکە دیارە دڵەڕاوکێ واتا دوودڵی، پەیوەندی بە دڵەوە هەیە. بۆیە دڵەڕاوکێیەك دایگرتم ڕاسترە.
- لا 72 نووسراوە:_(بە حاڵ توانیم تووڕەی ناخم بشارمەوە) تووڕەی ناخ بە خۆی شاراوەیە و پێویستی بە شاردنەوە نییە، چونکە لە ناخدایە.
- لا 78 نووسراوە:_(ناکرێ ئەمە شێخی بێت و هاتبێتە خەونم) توانا ئەمە لە کاتێکدا دەڵێت، کە هێشتا لە خەو دایە، ئیدی نازانم چۆن ئەو پرسیارە دەکات؟ چونکە ئەو دوای ئەو پرسیارکردنە لە خەو هەڵدەستێت.
- لا 78 نووسراوە:_(بۆنی قژی کچەکە لە یاد بکەم) بۆن هەرچەند ساتێکە، خۆ لە بیرەوەریدا هەڵناگیرێت، تا دواتر لە بیری بکات.
- لا 79 نووسراوە:_(چەند کەسێك لە ناو چاڵێکدا، هێسك و

پروسکییان دەردەهێناو پاشماوەی هەژدە کەسیان لە پاڵ یەکتری ڕێز کردبوو) لێرەدا مەبەستی لە ڕوفاتی هەژدەکەسە، بەڵام ئەو پاشماوەی نووسیوە کە هەڵەیە. چونکە پاشماوە، واتا ئاسەوار و یاخود ئەو کەلوپەلانەی لەدوای ئەوان بە جێماون.

- لا 81 نووسراوە:_(دەنگی تەلەفۆنەکە قسەکانمانی پچڕاند) زەنگ گونجاوتر بوو لە دەنگ.
- لا 85 نووسراوە:_(گەرچی نووسەر لە سەرەتادا باس لەوە دەکات کە مامی، خانووەکەیانی داوەتە عەقیدێك بە ناوی ڕەعد، بەڵام لە لاپەڕە 85 دا، نووسیویەتی نەقیبێك، بێگومان ئەم دوو پلە سەربازییەش جیان لە یەکتری).
- لا 87 نووسراوە:_(دەنگی قاچێك لە پشت سەرمەوە هات)، چرپەی پێیەك جوانتر بوو.
- لا 88 نووسراوە:_(بە هۆی ئەو هەنیسکانەی لە نێو دڵی قەتیس مابوو) هەنسك، لە قورگدا قەتیس دەبێت دڵ نا.
- لا 91 نووسراوە:_(لە کاتی کیمیابارانکردنی هەڵەبجە، بەر کیمیای کەوتووە و ڤایڕۆس لە نێو خوێنی ماون) کیمیا باران، پەیوەندی بە ڤایڕۆسەوە نییە، بەڵکو چەکێکە، کە ئەندامی هەناسە دەپێکێت و کاردەکاتە سەرخانە دەمارییەکانی مێشك و جەستەش دەسووتێنێت.
- لا 93 نووسراوە:_(بە هۆی تەپ و تۆزەوە ئەوەندەی تر ڕەنگی ناخۆش ببوو) ڕەنگ بە تەپ و تۆز ناخۆش نابێت، بەڵکو تێکدەچێت، یان تۆزاوی دەبێت.
- لا 94 نووسراوە:_(وەك چەکوچێکی هەزار کیلۆیی، دەیاندا لە مێشکی سەرم) چەکوچی هەزار کیلۆیی لە کوێ بوو؟ گریمان هەشە؟ کەس دەتوانێ بەرزی بکاتەوە؟ هەر بۆیە چەکوچەکە بەس بوو، پێویستی بە قەبلاندنی کێشەکەی ناکرد.
- لا100 نووسراوە:_(زەڕەیەك دڵم بۆی نەماوە، دەمەوێ زووتر بیبینم) کە دڵت بۆی نەماوە، چۆن ئارەزووی زوو بینینی دەکەی؟!
- لا 102 (کە مام و مامۆژن و شێخی خۆشەویستی توانا سەردانی ماڵی توانا دەکەن، تا ئێوارە دەمێننەوە و پاشان دەڕۆن) کەچی دواتر لە لاپەڕە 123 نووسەر دەنووسێت:_(شەو درەنگی کردبوو، منیش بۆ ئەوەی دیارییەکە بدەمە شێخی) ئەمەش مانای وایە، شێخی و دایکی و باوکی، تا بەیانی ماونەتەوە نەك ئێوارە ڕۆیشتبن.
- لا 129 نووسیویەتی:_(دەشتایەکی وشك بوو، گیر و تەنگ بوو) کە

دەشتایی بووە، مانای وایە گیر و تەنگ نابێت، چونکە دەشتایی بە مانای تەختایی.

- لا 142 نووسراوە:_(پیرە بە ساڵاچووەکان) پیر، خۆی ئاماژەیە کە مرۆڤ کەوتۆتە نێو ساڵان.
- لا 143 نووسیویەتی:_(چەند دەنکە فرمێسکێك) دڵۆپە فرمێسك ڕاستە.
- لا 144 نووسیویەتی:(شێخی جانتاکەی هەڵگرت ووتی ئامۆژن من دەبێ بڕۆم میوانم هەیە خواتان لەگەڵ) ئەمە مانای وایە، کە شێخی لە ماڵی توانا نەماوەتەوە، کەچی هەر لە هەمان لاپەڕە و چەند دێڕێك دواتر، یەکڕاست دەنووسێت: (جلو بەرگم تێزاوی بوو، خۆم گۆڕی و هەر ئەو کاتە شێخی هاتە ژوورەوە) کەواتە شێخی هەر لەوێ بووە و نەڕۆیشتووە.
- لا 166 نووسیویەتی:_(ئەوەی بینیبووم، تەنیا خەیاڵێك بوو) خەیاڵ نابینرێت، بەڵکو وێنا دەکرێت. بۆیە تارمایی گونجاوتر بوو.
- لا 174 نووسراوە:_(پاشماوەی گۆڕی بیست و چوار کچ لە نێو چاڵەکە بوون) کەچی لە لاپەڕە 178 بۆتە بیست و پێنج کچ!
- لا 191 نووسراوە:_(خەنجەر) بەڵام لەلاپەڕە 220 بۆتە (چەقۆ).
- لا 202 نووسیویەتی:_(دەنکە بەفر) کڵوە بەفرە.
- لا 210 نووسراوە:_(پیاڵە ئاوێکم خوارد) خواردەوە دروستە، چونکە ئاو شلەیە و دەخورێتەوە.

چەند نموونەیەك لە ڕێنووسی هەڵەلە کتێبەکەدا:_

بە گشتی ڕێنووسی ئەم ڕۆمانە، لە زۆر شوێن هەڵەیە و نووسەر ڕەچاوی هیچ ڕێسایەکی زمانەوانی نەکردووە. بە تایبەتی لە داڕشتنی ڕستە و گەیاندنی واتا و مانا. بۆیە ئێمە تەنها چەند نموونەیەك لە ڕێنووسی ڕۆمانەکە وەردەگرین.

- لا 29 نووسراوە:_(بۆ مانی باسی دنیا بکە) .
- لا 51 نووسراوە:_(لە داهاتوودا شتێك بنووسم کە باس لە نەهامەتییەکانم دەکا) سەرنج لە دەمەکانی کار بدەن لە ڕستەکەدا.
- لا 74 نووسراوە:(وتم یونس ئەحمەد چی بەسەر هاتووە) لە ڕۆمانەکەدا، یونس و ئەحمەد، دوو کارەکتەری جیان، توانا پرسیار لە یونس دەکات، کە ئەحمەد چی بە سەر هاتووە؟ بەڵام کاتێ سەرنج لە داڕشتنی ڕستەکە دەدەین، دەبینین تەنها بە دانەنانی وێرگولێك (فاریزە) تەواوی مانای ڕستەکە گۆڕاوە.

چونکە لە ڕستەکەدا وا دەردەکەوێت کە یونس ئەحمەد یەك کەسە. بۆیە دەبوو بەم شێوەیە بێت: یونس، ئەحمەد چی بەسەر هاتووە؟

- لا 75 نووسراوە:_(ئاخر هەڵە بیرم نەبوو کە تەندروشتی باش نییە).
- لا 82 نووسیویەتی:_(من هەست بە نامۆیی خانووەکەی کرد بێ).
- لا 95 نووسیویەتی:_(گوێت لە هاوار و ئازاری هاووڵاتییانی خۆت بێ و نەتوانی هیچی بۆ بکەی).
- لا 83 نووسیویەتی:_(بۆ ئەوەی سەرنجی مامم بۆ لای خۆم ڕاکێشا بێ).
- لا 91 نووسیویەتی:_(ئەو بیەوێ ئازایەتی خۆی بۆم دەرخات).
- لا 85 نووسیویەتی:_(لەو کاتەی گەڕایەوە نەموت هاتووچۆی خەڵکی ئێرە نەکەیت) دەبێ گەڕایتەوە بێت، چونکە لەگەڵ ئەو دەدوێت.
- لا110 نووسراوە:_(کەسێکی کە هیچ هەست و نەستی نییە).
- لا 126 نووسراوە:_(من تاکو لە بەندیخانە ڕزگارمان نەبوو).
- لا221 نووسراوە:_(پزیشکەکان پێیان وتوە، دەبێ چەند ڕۆژێ لە ماڵ دەرکەوێ).

هەر لە ڕۆمانەکەدا، گەلێك هەڵەی تایپ هەن، کە مانای وشەکانییان تەواو گۆڕیوە. بێگومان زمانی کوردی، لە زمانە ورد و دەوڵەمەندەکانە. زمانێکە بە گۆڕینی یەك نیشانە و پیت، مانا دەشێوێت. بۆیە دەبێت لە نووسیندا، بە ئاگاییەوە زمان بە کار بێنین. لەو ڕۆمانەدا، هەڵەی لەم شێوەیە هەن. بۆ نموونە:_ لە لا 171 نووسراوە (چاودێرە پزیشکەکان) مەبەستی (چاودێری پزیشکییە) کەچی بە هەڵە نووسراوە و ماناکەی تێکداوە. هەروەها لەلاپەڕە 206، (حەب) کراوەتە (حەپ) بە هەمان شێوە لە لاپەڕە 223 وشەی (بە گوڵەوە دەگریا) بۆتە (بە گۆڕەوە دەگریا) دیسانەوە لەلاپەڕە 179 (بۆن و بەرام) بۆتە (بێن و مەرام) لاپەڕە 225 وشەی (دەگیرێت) بۆتە (دەگۆڕێت).

دواجار دەتوانم بڵێم ئەم ڕۆمانە، گەرچی هەڵەی زۆری تێدایە، بەڵام ئەگەر وەك یەکەم ئەزموونی نووسینی ڕۆمان تەماشای بکەین، بەتایبەتیش کە نووسەرەکی ژنەو یەکەم ئەزموونیشیەتی، هەنگاوێکی سەرەتایی و باشە، بە ئاراستەی نووسینی ڕۆمانی جوانتر و هونەریترلە داهاتوودا. بە تایبەتیش ئەگەر زاڵتر بێت بە سەر زمان و دەربڕین. چونکە ڕۆمان بە بڕوای من، بە مانای زمان دێت.

▪ پەراوێز: ڕوحە سەروەشەکان: ڕۆمان، نووسینی: نازەنین ئیبراهیم، بڵاوکراوەی: خانەی موکریانی، ساڵی چاپ 2020.

*ئەم بابەتە لە ژمارە (187)ی گۆڤاری (خازر) حوزەیرانی 2021 بڵاوکراوەتەوە.